

A székely-kérdés és Pauler Gyula új műve.

Pauler Gyula nagy művét, „A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt,” élénk érdeklődéssel várta az egész ország; nem csak azért, hogy az ország képét a történelmi tudomány jelenlegi vívmányai alapján összeállítva, a lehető legjobb világításban láthassa, hanem azért is, mert remélte, hogy sok függőben levő kérdésre választ kap, vagy legalább a kérdés megfejtésében előhaladás lesz. Egy ilyen kérdés: a székelyek származása, és viszonya a magyar nemzethez. Szándékom kimutatni, hogy mily mérvben járult hozzá Pauler Gyula a székely-kérdés megoldásához.

A székely-kérdés négy pontban foglalható össze: Attila hunnainak maradéka-e a székelység? a Duna, Tisza vidékén már megtelepedett magyarságnak Erdély keleti hegyei közé *telepített*, vagy *telepedett* része-e? és végül: mikor költöznek mostani lakhelyökre?

A legutóbbi időkben, a nyolczvanas években Hunfalvi és Szabó Károly közt folyt erős irodalmi harc. Hunfalvi nagy erővel támadta meg a székelyek hunneredetűségét és azt állította, hogy a székelyeket Szt.-László vagy utódai *telepítették* mostani lakhelyökre. Szabó Károly nem védelmezte a hunn eredetűséget, de határozottan tagadta, hogy királyi telepítvényesek és állítását, hogy a székelyek nem királyi telepítvényesek, Hunfalvi által meg nem czáfolt adatokkal bizonyította.

A harc különösen heves volt a székely név értelmezése fölött. Hunfalvi következőleg fejté meg: Székely = szék-elű, elű, elve = túl, szék = sze-k, sze (a finn nyelvben sisa, sze, sz) = belső, tehát székely = a belsőnek a külseje, azaz határszéli.¹⁾

Szabó Károly ez értelmezés ellen nem szólal fel, de annál he-

¹⁾ Szabó K. három *elve* viszonzószóval összetett helynevet ismer: erdő-elve, havaselve, hídelve: a székelyföldön még sok ilyen helynév van: u. m. vízelve, oltelve stb. határrészek nevei. Hunfalvi a finn-nyelvből fejté meg, erőszakolt tagolással a szék = belső jelentést; a *szék* szónak is ez a jelentése pl. a tojás szíke = a tojás sárgája, azaz belső része.

vesebben küzd meggyőződése mellett: hogy a székelyek nem királyi telepítvényesek. Tétéleit a következőkben foglalhatjuk össze:

1. A székelyek lakhelye nem volt koronai birtok, mert a szepesi németek és erdélyi szászok a király földéért, melyet adományban nyertek, évi adót (census) fizettek; míg a székelység ősrégi törvényei szerint fegyverrel szolgálva, adófizetéssel nem tartozott, s a királynak csak koronázása, első menyegzője és első szülött fia keresztelésekor volt köteles minden székely telek egy-egy ökröt, a király által kinevezett székely ispánnak pedig hivatalába iktatásakor a hét székely szék mindegyike egy-egy hadi paripát adni. Igaz, az erdélyi szászok és szepességi németek első adománylevelei nincsenek meg, de meg van a szász nemzet szebeni levéltárában a szászoknak II. Endre által adott s a telepítésről is emlékező kiváltságlevele királyaink újabb meg újabb átirataiban, s a szepesi szászoknak szintén megvannak kiváltságleveleik. Ha a székelyeknek lett volna adományos-, kiváltságlevelök, bizonyára ők is több ízben megerősítették volna, a mint megerősítették a Kézdivölgyi Tordamegyébe, Aranyos-székre telepedett aranyos-széki székelyek IV. Lászlótól kapott kiváltságlevelöket.

2. Hunfalvi II. János király azon oklevelét, melyből azt bizonyítja, hogy a székelyek a királyoktól kiváltságokat kaptak, nem ismerte egészen s így nem is tudhatta, hogy az nem a székely nemzet tudatát fejezi ki s teljességgel nem bélyegezhető a székely gyűlés hivatalos nyilatkozatának. Ez az oklevél nem egyéb, mint a Szentgyörgyi és Bazini János gróf erdélyi vajda, mint királyi biztos által némely erdélyi nagyságos, nemzetes és előkelő német urakkal, az összes székekből meghívott előkelő székelyekkel s a háromszéki főemberek és községek küldötteivel tartott törvényszéki ülésen megállapított egyességlevelé.

3. Hunfalvi állítja, hogy a székelyek, valamint földjüket, úgy a székalakításokat is a királyoktól vették.

Igaz, hogy Miklós-vár Sepsiszékből és Kászon Csíkszékből Zsigmond király engedelmével vált el és a fiu.- meg anyaszékek közti viszálykodást Mátyás király döntötte el biztosai által: de abból, hogy a XV. században az ősi székektől külön szakadt ezen fiuszékek alakításához a király megegyezése kellett, azt következtetni, evvel bizonyítani, hogy az ősi székely székeket is királyok alapították, teljességgel nem lehet. Ily kiváltságlevelek nem léteztek s ezekre a hét székely szék lakosai soha nem is hivatkoztak.

4. A mely földön, bár a székelység kellő közepében, nem székely vérség lakott, hanem idegen népfaj, az a föld nem birt a székelyföld jogi természetével, nem tartozott a székelyföldhöz, nem állott a székely ispán, hanem az erdélyi vajda hatósága alatt, annak idegen ajkú lakosai nem osztozhattak a székelyek jogaiban, nem el-

tek székely törvényekkel és szokásokkal, nem lehettek tagjai a székelyek nemzeti és székgyűléseinek, nem voltak kötelesek a székely ispán zászlója alatt táborozni, a királynak ökröt sütni stb. Ellenkezőleg: ha a székely ily nem székely földhöz tartozó területen lakott is, vele született vérségi jogát el nem vesztette, ott is saját ispánja hatósága alatt állott, annak zászlója alatt volt köteles katonáskodni, szóval, székely jogú maradt; az a föld pedig, ha előbb katonai birtok volt is, melyet székelység szállott meg s vett birtokába, székelyfölddé vált.

A vita, mely Hunfalvi és Szabó Károly között folyt, a székely-kérdés megoldását előbbre vitte annyiban, hogy a székelyek Attila hunnjaitól származása, mint ezt krónikáink állítják, ez időszert tarthatatlan állításnak bizonyult; másodszer: megdönthetetlenül be van bizonyítva, hogy a székelyek nem királyi telepítvényesek, hanem a földet, melyen lagnak, az első foglalás jogán bírják.

Még a vita kezdete előtt szól a székely kérdéshez *Pauler Gyula*.¹⁾ Elfogadja Hunfalvi állítását, hogy a székelyek nem lehetnek a hunnok ivadékai; de tagadja, hogy valamelyik király, akár Szt.-László, akár utódai telepíthették volna a székelyeket mostani lakhelyükre. Elismeri, hogy minden arra utal, hogy a székelyek a magyarok letelepedése után, közülök kiválva költöznek Erdély keleti részére és telepednek le az eddig lakatlan földön; de arra nem tud határozottan felelni, hogy a magyarsággal minő viszonyban állott az ide települő székelység és mikor jött mostani lakhelyére.

Erre a kérdésre a Hunfalvi és Szabó Károly közt folyt vitából sem kapunk feleletet.

Az eddig elért eredmények mindazáltal nagy haladásnak tekinthetők. Akkor haladás, hogy a Hunfalvi és Szabó Károly által bebonyosított igazságokra és a Pauler által fölállított hypothesisekre támaszkodva, megírhatta művét *Nagy Géza* „Adatok a székelyek eredetéhez és egykori lakhelyéhez“, melyben nemcsak a függőben hagyott kérdésekre akar megfelelni, de krónikáink és Anonymus zavaros adatait is tisztázni igyekszik.²⁾

Krónikáinkat — úgymond Nagy Géza — erre a kérdésre vonatkozólag nem szabad sem föltétlenül elfogadnunk, sem teljesen mellőznünk. Igaz, nagyon sok olyan van a krónikákban, melyek idegen eredetűek s melyeket az egyes írók önkényűen írtak beléjük, de

¹⁾ „A magyarok megtelepedéséről.“ L. a „Századok“ 1877. évf.

²⁾ Nagy Géza műve, mint különlenyomat a „Székely N. Múzeum Értesítőjéből“, jelent meg, a fennebbi cím alatt, kevés számú példányban s ezek nagy része is elkallódott. A teljes Értesítő 1891-ben került ki a sajtó alól. A művet kevesen ismerik, de a kik olvasták, ezek között maga Pauler is, nagy elismeréssel említik. Éppen ezért egy kissé bővebben foglalkozom Nagy Géza művével.

figyelembe kell vennünk azt is, hogy krónikáinkban nagyon sok a hagyomány, mely firól-fira szállva, az illető krónikások által feljegyeztetett, vagy már megfelelő feljegyzésből átíratott. A tudakosság azonban itt is zavart okozott: föleserélte a neveket, két személy tetteit egynek tulajdonította, egy személy tetteit kettő között osztotta meg, összezavarta az események idejét és ismét saját felfogása szerinti sort állapított meg, oly homályt idézván elő, melyben az eligazodás nagyon nehéz. De figyelembe véve azt is, hogy a hagyományhoz már a firól-fira, ajkról-ajkra szállás alkalmával is sok idegen elem járult, mégis minden hagyománynak van egy bizonyos magva, mely valódi történelmi tény.

E szerint krónikáinkban minden gyarlóságuk mellett is „fontosak az egyes névalakok, mert ha közvetlenül hibás adatot is foglalnak magukban, világot vetnek a hagyományok alakulásának menetére. Fontos adat, hogy a székelyek a hunnokkal hozatnak kapcsolatba; hogy Attila, illetőleg Csaba népének mondatnak; fontos adat a beháborúnak emléke, melyben a székelyek legyőzettek és a menekülők közt vannak; fontos Chigle-mezei tartózkodásuk hagyománya, mely megelőzte mai hazájukban letelepedésüket, és fontos az oláhokkal való viszonyuk emlékezte. De hogy azon háború, melynek emléke megmaradt a hagyományban, az Attila halála után kitört zavarokkal azonosítandó-e? hogy Csaba Attila fia volt-e s maga a hagyományainkban emlegetett Etele valóban a nagy hunn király-e? hogy midőn Csaba népe hunnoknak mondatik, az alatt csakugyan az V-ik század hunnjait kell-e értenünk? s hogy a mit ebből következtettek, a székelyek már a hunn birodalom megdőlte óta lakosai-e Erdélynek: mindezek oly kérdések, melyekre egyedül azon okból, hogy a hagyomány így állítja, feleletet nem adhatunk. Más adatok más bizonyítékok után kell néznünk.“

A székelyek Attila-féle hunnságára vonatkozólag, rendkívül széleskörű nyelvészeti vizsgálódások után kimondja, hogy a székelyek a magyarságból válnak ki és e kiválást lehetetlen a honfoglalást megelőző időkre tennünk.

Hogy került mégis a hagyományban a magyarok rokonsága a hunokkal, éppen a székelyekkel összefüggésben?

A krónikákban ez áll: „krimhildi csatából menekülő Csaba Görögországba ment, de maradt még mintegy háromezer hunn, kik a Chigle-mezei rövid tartózkodás után Erdély keleti bércei közt telepedtek meg. Anonymus is jegyzett fel egy ehhez hasonló eseményt: Hülek fia, Zuard, népével együtt Görögországba költözött, mely nép maig is Soba-mogernek hivatik.

Keresve sem lehetne alkalmasabb példát kapni, hogyan alakul át a hagyomány, összevegyítve, összezavarva a személyeket, eseményeket és neveket. Attilának Csaba nevű fiáról egy külföldi egykorú

író sem emlékezik, s hogy a magyar krónikákban mégis van Csaba, csak úgy magyarázható, hogy itt a nép nevét személyre ruházták. Az Anonymusnál is fennmaradt Soba-moger névből megcsinálták a „Csaba-népé-t“, ennek pedig vezére nem lehet más mint Csaba.

A Soba-moger névben lehetetlen fel nem ismerni a savir, sabar nevet, mely nevet viselő nép a hunnok egy törzse volt. Ez a nép az Attila halála utáni küzdelemből menekülve, Oroszország délkeleti pusztáira vonult, hol aztán a magyarokkal teljesen összevegyült. A nomád népeknél ma is szokásos rajkibocsátás megtörténhetett a magyaroknál is. Az így elszakadt rész egyesült aztán a bolgárokkal, kik szomszédosak voltak a magyarokkal, s egy külön törzset alakított, mely az *eszegel* azaz *székely* nevet vette fel, a székely szó etymológiája szerint. A rajkibocsátó törzs pedig a szabírok voltak. Mikor a magyarokat a besenyők Lebedia lakhelyükről kiűzték, ez az eszegel törzs elszakadt tőlük s csak később, Etel-közben csatlakozott ismét. Lebediában a magyarokat, Konstantin szerint, szabaroknak is nevezték, a mi arra mutat, hogy ez a törzs volt a hatalmasabb. De már Etelközben meggyengültek, a mi abból tűnik ki, hogy itt a magyar törzsbeli Árpád lett a fővezér. Az Árpád halála után azonban ez a törzs újra megkísérelte a hatalom megszerzését s ekkor történhetett a krim hildi ütközetben is fennmaradt beháború, testvérharcz, melyben a szabarok, Soba-mogerek, Csaba-magyarok legyőzve, az ország nyugati részéről részben a még meg nem hóditott keleti részekben telepedtek le, részben Zuard alatt kivándoroltak. A keleti részen megtelepültek megtartották az *eszegely*, *székely* nevet s őket nevezi az 1006—1007-ben Magyarországon járt Brunó fekete-magyaroknak. Zuard, Anonymus szerint egy Hülek nevű előkelő férfiú fia volt. Ezt a Hüleket aztán összezavarták Árpád unokájának, Tevelének, Teülének vagy Tevelének nevével s innen a Soba-mogerek vezérévé tették a Thele fiát, reá ruházva népe nevét; az Árpád unokája, Thele pedig azonosíthatott a hunn királylyal, Ethelével, Attilával. 1869. 2. 25. 105

Az oláhok, kiket a székelyek Erdélyben találtak, nem a mai rumének voltak, kik csak a XII-ik század közepén tűntek fel, hanem a Mösiában megtelepedett s onnan Erdélybe is bejött bolgárok.

Hogy a székelyek az ország nyugati részeiből jöttek s rövid időzés után a Chigle-mezején, Erdélybe költöztek, bizonyítják a nyugati megyékben, a Chigle-mező helyén, Biharban, a Körös és Maros mentén levő székelyekből származó vagy székely eredetre valló helynevek.

Nagy Géza egy későbbi értekezésében¹⁾ azt is bizonyítja, hogy

¹⁾ Még kevésbé ismert, mint az előbbi, mert csak a S.-Szentgyörgyön megjelenő „Székely Nemzet“-ben közölte, 1889. évf. Gyanítom azonban, hogy N. G. legalább, Bpsten tartott felolvasásában, az itt lerakott alapokon fejtegette a magyarok eredetét.

az erdélyi székelyek a dunántúli magyarságból váltak ki, mert a székefy nyelvjárások minden tekintetben egyeznek az ottani nyelvjárásokkal. Ugyancsak innen hozták magukkal a hunn-származás tudatát is, mert a dunántúli magyarság magát hunnak vallotta. Ezért zavarták aztán össze a nyugati írók az Attila hunnjait az Árpád korabeli hunn-magyarokkal. A honfoglaláskor a dunántúli magyarok hunn-voltát még a honfoglalás előtt történt nemzetalakulásokból magyarázza, igen szellemesen.

Ezek szerint Nagy Géza megfelelt volna azokra a kérdésekre, melyek a Hunfalvi és Szabó Károly vitája után függőben maradtak s melyek megfejtésére Pauler az utat megjelölte. Csak az a baj, hogy Nagy Géza elméletei még nincsenek kellően, kétséget kizáróan bebizonyítva. Hogy történetünk e homályos korszakát sikerül-e megvilágítani: még ma is nagyon kérdéses. Talán, ha a turáni nyelveket jobban fogjuk ismerni.

Pauler Gyula, nagy műve megjelenése előtt, még kétszer szolt részletesebben a székely-kérdéshez: 1883-ban és 1888-ban. 1883-ban Anonymus külföldi vonatkozásairól értekezve, a névtelen szerző emlékezését a székelyekről a következőleg igazítja helyre, illetőleg magyarázza. Marót kozár nemzetiségű, kitől Attila volt népei, a székelyek, a magyarokhoz pártolnak és első sorban, mint előcsapat harcolnak korábbi uruk ellen. Ez a második történelmi esemény, mely az ős hazába, a Dnieper és Don mellékre vezet vissza, midőn a magyarok még a kozárokkal érintkeztek, a kozárok közül a kabarok hozzájuk állottak és — a biborban született császár tanúsága szerint — a csapatában előttük jártak. Miért nevezi Anonymus ezeket székelyeknek? Talán így hitták őket? vagy e néven fordulnak elő forrásában? Akárhogy legyen azonban a dolog: Anonymus a történelmi kabarokhoz hasonlító székely nevű népet tartja Attila népeinek, nem pedig a kúnokat és vezéreiket.

1888-ban a XI—XIII. századi hadi viszonyainkat fejtegetve,²⁾ úgy vélekedik, hogy a mai székelyek aligha nem a bolgár, kozár, kabar név alatt emlegetett mohamedán, később izmaelitáknak nevezett nép utódai, s bár nem tulajdonít neki nagy fontosságot — «de — írja — mégis megemlítésre méltónak tartom a körülményt, hogy a pest szó — mely kályhát jelentene és a mohamedán bolgárok egyik dunamelléki telepének neve — a mai magyarságban csakis a székelyek nyelvében marad meg, valamint az, hogy a székely általában véve élelmesebb, több üzleti szellemmel bír a magyarnál, szintén a harczos, de egyszersmind kereskedő és iparos bolgárookra emlékeztet.»³⁾

¹⁾ Századok 1883. évf. 110 l.

²⁾ Hadtört. Közl. 1888. évf. 509—513 l.

³⁾ Pauler ezen gyanításának támogatására két adatot hozhatok fel én is.

Pauler ez értekezésében határozottan nyilatkozik a székelyek betelepüléséről is — a telepítést most sem fogadja el — annak idejéről a XI. század derekát, irányául pedig Biharból a Meszesen át a Szamos völgyét jelölve meg. Eleinte — írja — a Maros és Kükküllő felső mentét foglalták el, azután, kisebb mértékben, mert már ott lakottabb föld volt, nyugatra, — Szász-Sebes eleinte székelyföld volt — nagyobb mértékben délkeletre, az Olt völgyébe, a mai Háromszékbe s ennek aztán a folyó mentében fölfelé, mintegy az első telepek háta mögött, Csíkba fölterjedt. A település pedig nem tömeges, mit bizonyít a szervezet, székek lassú keletkezése is.

* * *

Nagyon csalatkozánk, ha Pauler nagy művét azzal a hittel kezdenők olvasni, hogy itt minden homályos kérdésre világos, határozott feleletet kapunk. Sok homályos kérdést világosít meg, de sok is marad homályban. Pauler csak azt írja, a minek igazságáról meg van győződve, és e tekintetben önmagával szemben meglehetősen szigorú kritikát gyakorol; a mennyire csak lehet, megtartja, hogy ad narrantum non ad probandum ír. Figyelemre méltó, hogy nagy művében alig van nevezetesebb részlet, melylyel külön tanulmányban nem foglalkozott volna, úgy hogy azok előtt, kik Pauler kisebb értekezéseit, tanulmányait annak idején elolvasták, a nagy műben is kevés az, a mi új. Így vagyunk a székely-kérdéssel is. Új

Egyik az al-dobolyi vaskard, a Székely N. Múzeumban (Leírását I. Arch. Közl. 1893. decz. tűzet), melyre Nagy G. is hivatkozik, mint a bolgárokkal érintkezés bizonyítékára, mert ezek között voltak perzsa művesek s ezen kardhoz hasonlót csak N. Bolgárország helyén találnak. Másik: hogy a pest szó Háromszéken más értelemben is fordul elő; így hívnak Kovászna mellett egy hegy-csúcsot, melyről egy régi nóta is van:

Elment Mannai a Pestre,
Haza jön szombaton este;
Én se főzök jó vacsorát,
Mert nem hozott vásárfiát.

D hogy miért hívják azt csúcsot „pest“-nek, nem tudhattam meg s a nóta eredetét sem tudhattam ki. Régi nóta az — mondák — nem is éneklit most más, csak a parasztok. Hogy mi köze van a „Pest“-re menetelnek a vásárfiához, azt sem tudom; mert kétségtelen, hogy nem a mai Budapest értendő. Talán ez a „Pest“ vásár-(sokadalom-)hely lehetett, mit némileg támogat az, hogy a „Pest“-en túl egy régi vár romjai látszanak. Udvarhelyszéken, Új-Székely környékén is van egy nóta „Pest“-ről:

Elment a rózsám Pestre,
Haza jó holnap estére;
Főzök neki jó vacsorát;
Köménymagos istennyilát.

Szintén régi nóta, melynek értelmét nem tudom.

azonban az összeállítás, a rendezés, a mi bizonyítéka Pauler történetírói hivatottságának. És így noha az előbb elmondottakból bárki is tájékozva lehet, minő álláspontot foglal Pauler a székely-kérdésnél nagy művében, mégis sok tekintetben új dolog lesz a székelyek történetét a nagy műből összeállítva olvasni.

* * *

A népvándorlás viharai elsöpörték a rómaiak által Dáciában megteremtett korai és rövid civilizációt. A római elem visszavonult a Dunán. Városai romba dültek, benőtte a fű, a fa. Bányái elhagyattak, elpusztultak, csak a mi könnyű szerrel ment, a folyókban mostak még itt-ott aranyat, és a nélkülözhetetlen só birta még a barbarokat is némi bányamívelésre. A déli vidék, a Maroson túl, Hunyadmegye, mely a dák Decebálnak fő fészke volt, teljesen elpusztult és vadonná süllyedt. A mai Székelyföld nagy része, és főképp a mai Csík, a hová a római sohasem vitt telepet, vadon maradt. S a mi lakosság, civilizáció, már olyan a milyen volt, azt a római út mentében jobbra és balra találjuk, mely út Zilah felől a Meszesen át, Kolozsváron, Tordán, Gyulafehérváron keresztül a Maroshoz vezetett.

E földet, melyet a bejövő magyarok erdő-elejének vagy erdő-aljának, Erdélynek neveztek s keletre és délre a Kárpátok sziklabástyája választotta el a régi Dácia többi részeitől, nyugatra is széles, rengeteg erdővel borított hegyláncz övezte, a mai Szilágyságtól le a Dunáig, Orsováig. E hegységből vagy e hegységen keresztül törve ömlenek nyugatra a tiszántúli rész vizei. E folyók mentén nyomúl be a honfoglaló magyarság és telepedik le a Maros és a Kükküllök középső és alsó folyásai körül. Az e vidéktől északra, délre és keletre elterülő részek a honfoglalás után még sokáig lakatlanok, vagy csak ideiglenes lakásul szolgálnak egyes kóbor törzseknek.

A honfoglalás után folytatott kalandozások is megszűnnek, elkövetkezik Szent István kora, ki az új hazát politikailag és egyházilag rendezi, Szent-Mihálynak szentelvén az ország legkeletibb egyházmegyéjét, az erdélyit. A Szent István halála után következett zavarokat lecsilapítja Szent László és az ország szervezésében halad tovább a nagy elődje által megkezdett úton. A keresztyénség fenntartása már nem okozott Lászlónak annyi gondot, mint okozott volt Szent Istvánnak. A régi pogányszertartások közül egyikhez-másikhoz még ragaszkodóknál valamivel több gondot adtak az ország mohamedán vagy volt mohamedán lakosai, kiket a keresztyénség izmaelitáknak nevezett.

E mohamedán lakosok leginkább a kabarok között voltak. Lebediában, mint nyolczadik törzs, a kozároknak egy elégületlen

része, bolgár, kozár elemek, csatlakoztak volt a magyarokhoz, a kabarok, vagyis lázadók. Ezek a csatákban a magyarok előcsapatjait képezték és az országban három helyt (mert három nemük volt) telepedtek le nagyobb számmal, mindenütt a határ közelében: keleten a Maros felé, a Nyirben, Erben Érmelléken; délen az Alsó-Dunánál a Drávánál, a honnan az eloglalt Szerémségbe is átszarmaztak és végre északon, a Vág közepe táján, Trencséntől lefelé, a cseh határok irányában. Nevük általában véve *székely* volt — a bolgár eszeget törzstől? — és az volt róluk a vélemény, hogy hajdan Attila katonái voltak. A VII. században a Maeotis mellett visszamaradt bolgárok és kozárok közt már a IX. század elején nagyban el volt terjedve a zsidó vallás. Mikor a Volgamellék bolgárai a X. század harmadik tizedében buzgó mohamedánokká lettek, missionariusaik, későbbi bevándorlók, a magyar földre is elhozták Mohamed vallását és terjeszték pogány, zsidó rokonaik közt, úgy hogy időjártával *«khazilekről»* — a kozárok egyik mellékneve — beszéltek a külföldiek, kik a perzsák, vagyimohamedánok vallását követik, de Mózes törvényét is tarták, csak hogy nem egészen tisztán. E zsidóba oltott mohamedánismusra jött a keresztyénség és a *«kabarokat»*, vagy *székelyeket*, a később bevándorlott bolgárokkal együtt magába olvasztotta. De ez új metas morphosis nem sikerült mindenhol teljesen. E sajátságos faj, melyben a legkülönbözőbb tulajdonságok egyesültek, mely majd kiváló katona, majd élelmes kereskedő volt, miután most már vallását negyedszer változtatta, mindig számlált még oly tagokat, kik az újabb bevándorló bolgárokkal együtt a mohamedán hithez, majd nyilván, majd titokban ragaszkodtak s a keresztség után is a körülmételekre, régi szokásaikra visszatértek.

László halála után, Kálmán folytatja tovább és fejezi be a magyar állam szervezetét. Ez időben Erdély gyér lakossága közé (a mai Fogarasmegyébe) már kezdettek beszarmazni a Balkán-félsziget romanizált pásztorai. Marhatenyésztők, pásztorok, mint e déli bevándorlók, voltak a székelyek is, a kik északnyugatról, a Meszes felől, szintén ez időtájt kezdtek kisebb csapatokban bevándorolni, főképp arra a területre, mely a magyarság által lakott területen, az igazi Erdélyen túl keletre, a hegyek felé, a felső Maros és Küküllő mentében feküdt, s ott végre megtalálták a földet, a melyen nevüket, szabadságukat akkor is, mikor már mindenhol másutt a szomszéd népségbe beleolvadtak, a mai napig fentartották.

II. Géza kormánya alatt jöttek Erdélybe a szászok, oda, hol az Olt ismét délnyugati irányt vesz, s aztán délnek fordulva, áttöri a havasok sziklafalát. Itt az ország gyepei, a mai Halmágy, Ugra, Nagy-Ajta irányában vonulnak, az Olt mentében s letelepednek a székelyektől nyugatra, az oláhoktól északra.

A székelyek lassú bevándorlása és letelepedése alatt és után kezd ép oly lassan fejlődni későbbi szervezetük. Mig nyugaton, a II. Endre és utódai alatt, a szent korona eszméje és a nemesi vármegye fejlődik, azalatt a keleti gyepükön túl, a Barczaságtól északra Sepsi, Kézdiszéken, a gyepükön innen, a két Küküllő felső völgyében, a Hargita nyugati lejtőjén, Telegden és feljebb a Maros felé a székelyek száma mindegyre növekedett. Már bizonyos szervezetük is volt: székenként közönséget képeztek; földjük mintegy külön országrész volt és nem tartozott a vajda alá. Közéjük itt-ott, mint épen Telegden, Oláhfalura oláhok telepedtek kenézek alatt, úgy hogy az ő rovó írásukat némelyek oláh írásnak nézték; volt is köztük némi hasonlatosság, a mennyiben mind székely, mind oláh marhatenyésztő volt; de még nagyobb volt a különbség. Az oláh, a mint kisebb csapatokban jött, települő volt, a király emberének tekintették, mint a vendégeket, bár a nyugati vendégektől nagyon elütött. A székely azonban nem volt idegen; nem is tartozott semmivel, csak fegyverrel szolgált ispánjai alatt a királynak. Nemes ember volt, és az is maradt: honfoglaló, a ki a hazában csak helyet cserélt, de nem jövevény, kinek a magyar, a magyar állam szolgálatáért földet adott.¹⁾

* * *

Ime a székelyek története az Árpádházi királyok kihaltáig. Több, mint száz éves irodalmi harc eredménye, mely harczból fönnebb csak a legújabb és irányadó eszméket vázoltam. S mennyi a homály még most is. Mindazáltal nagy a haladás, még a legközelebbi, a hetvenes évek felfogásához is viszonyítva. Végeredményül Pauler is azt fogadja ugyan el, hogy a székelyek Attila népeinek maradékai, de az eredményt egészen más, sokkal elfogadhatóbb indokolások után éri el, mint azok, kik előtte védelmezték a hunneredetűséget. A magyarságtól kiválás, a letelepülés mozzanataira és idejére vonatkozólag is elfogadhatjuk Pauler véleményét, mint ez idő szerint a legvalószínűbbet.

«Kis kötet lesz az, — mondá b. Szabó Károly, a székelyek történetéről — de azt aztán száz Hunfalvi sem czáfolja meg.»²⁾ Én azt hiszem, hogy kis kötetben is kis rész lesz a székelyek őstörténetéről, ha írója oly dolgokat akar elmondani, a melyeket, — ha megczáfolni nem is — de kétségbe vonni ne lehessen.

A székelyek őstörténetébe ép oly keskeny ösvények vezetnek, mint hegyektől körülvett lakhelyökre; de azokat szélesíteni ki országúttakká, vasúttakká, sokkal nehezebb, mint ezeket.

DOMJÁN ISTVÁN.

¹⁾ L. Pauler i. m. I. k. 4. 53. 215. 283. 330. 599. II. k. 382 l. l.

²⁾ Szádeczky Lajos: Szabó Károly emlékezete. Századok 1894. márcz. f.